

ha nagy távolságokat pihent erővel tud befutni; ha nem lesz egyre fáradtabb minden mérföldkőnél és ha belátható kövek távolán belül nem adja fel a küzdelmet a nemzetek között azért, mert erejüket nem ismerte, megismerni nem tudta; mert erre módja és alkalmja nem volt; ha nem roppan össze a világban, amelyről helyes fogalmat nem szerzett magának, mert nem volt, aki ezt megadja neki és mert nem volt az ő országában, aki belátta vagy tudta volna, hogy erre neki szüksége van.

A nemzeti és világtörténelem művelése és tanítása ezért fontos a magyar nemzetre; kérdésének rendezése is ezért kötelessége a kormánynak.

Horváth Jenő.

A TESTNEVELÉS SZEREPE A FEJLŐDÉSI ZAVAROKKAL KÜZDŐK GONDOZÁSÁBAN ÉS NEVELÉSÉBEN.

Amióta a korszerű testnevelés a nevelés hatalmas birodalmában polgárjogot nyert és a nemzetnevelés fontos tényezőjének értékére emelkedett, szorgalmasan kutatja azokat a területeket, ahol a maga sajátos céljával és eszközeivel tudatosan szolgálhatja a nevelés egyetemes rendeltetését és a magyar nevelés mai feladatait. A közép- és középfokú iskolákban a testnevelés elfoglalta hadállásait és most folynak az erősítő munkálatok azon, hogy minél szorosabban hozzákapcsolódjék az egységes nevelés munkájához. Az elemi iskolák is feltárták kapuikat, a nevelő tevékenységhez segítséget adó testnevelés számára és ha az ismeretek rendkívüli tömege miatt térfoglalása lassabban halad is előre, nem kétséges, hogy rövidesen sikerül megtalálni a helyes egyensúlyt közte és a közismereti tárgyak között. A szakiskolákban már csak morzsák jutottak a testnevelésnek, míg főiskoláinkon szemünk előtt bontakozik ki a testnevelés vonzó ereje és alakító hatása.

Van azonban közoktatási szervezetünknek egy olyan területe, amelyen a testnevelés eddig el volt hanyagolva és ez: a gyógyítva nevelő intézetek. Talán azért nem kereste fel falait, mert a gyógyítva nevelő intézetek iskolaszervezetünkben egészen külön helyet foglalnak el és feladataik jellege miatt nem tekintik szorosan vett oktató intézményeknek. Pedig éppen nevelő jellegük még jobban kiemeli őket a köznevelés nagy műhelyéből és fokozottabb mértékben keresik a nevelésnek azokat az eszközeit, melyek alkalmazásával a fejlődést siettethetik. Ezért a nevelő tevékenység gyógyító jellegét jogosan használhatják címükben. Hogy a testnevelésre

¹ Rendes tagsági székfoglaló előadás a Magyar Paedagogiai Társaság 1940. márc. 16-iki felolvasó ülésén.

milyen fontos szerep vár a gyógyítva nevelő intézetekben, az kiderül az utóbbiak feladatából. A gyógyítva nevelő intézeteknek ugyanis az adja meg a létjogosultságát, hogy a fejlődési zavarban szenvedő (vak, süket, nyomorék, gyengetehetségű, ideges, züllésre hajlamos) gyermekeket a fejlődésben úgy vezetik és támogatják, hogy őket a környezet számára minél gyorsabban elviselhetőkké neveljék és ezáltal az ápolási évek számát csökkentsék. Ezzel mind az ép emberek védelme, mind a nemzet szempontjából pótolhatatlan feladatot teljesítenek, mert 1. az egészségesek életkedvét és munkaképességét biztosítják, 2. a nemzet számára lehetővé teszik, hogy a fejlődési zavarokból származó károk a legkisebb mértékre csökkenjenek. A gyógypedagógiai intézetek az egészségeseket védik, és nevelési tevékenységükkel a fajfenntartási kockázat kárait csökkentve, nélkülözhetővé teszik a magyar Taygetost.

Ha a testnevelés az épek iskolájában arra törekszik, hogy az ifjúság egységes és összhangzatos fejlődését biztosítsa, akkor kell, hogy kiegészítője és munkatársa legyen a gyógyítva nevelő intézetekben folyó munkának is. Amikor a testnevelésnek utóbbi szerepét kutatjuk, voltaképpen arra kell feleletet adnunk: mivel támogathatja és mennyiben mozdíthatja elő a gyógypedagógiai intézetek nevelő tevékenységét s azt a törekvését, hogy minél gyorsabban és minél eredményesebben csökkenthessék az ápolási évek számát. A testnevelés ezt a munkát is csak akkor végezheti jól, ha feladatát tisztán látja és tudja, hogy feladatának melyek az egyes részei, a részek miként illeszkednek be az intézetekben folyó munka egészébe, mi a jelentősége az egész feladatnak és ezen belül az egyes részleteknek? A feladatok pedig a minden tevékenységet egybefoglaló cél gondolatából következnek. Amikor tehát a kérdést vizsgáljuk, mindenekelőtt meg kell ismernünk az egyes intézmények különös célkitűzéseit és meg kell határoznunk azokat az eszközöket és módokat, amelyekkel a korszerű testnevelés ezeket az intézményeket feladataik elvégzésében támogatja. A testnevelés a maga állandó törekvéseinek a gyógyítva nevelő intézetek célkitűzéseéhez és sajátos feladataihoz való alkalmazása útján töltheti be rendeltetését. Az a mód, ahogyan ezt tudatosan szolgálja, ad tartalmat a testnevelésnek, és így válik a gyógyítva nevelésnek is szerves részévé.

Tanulmányunkban éppen arra szeretnénk rámutatni, hogy a korszerű testnevelés általánosságban az egyes gyógypedagógiai intézetek körében minő feladatokat vállalhat magára. Továbbá a jelenlegi helyzet ismertetése után megállapítani törekszünk a tennivalókat, amelyek a tanügyi igazgatásra ezen a téren várnak. Szűkre szabott kereteik között természetesen nem terjeszkedhetünk ki arra, hogy az egyes kérdésekkel részleteiben is foglalkozzunk. Csupán néhány barázdát ásunk a parlagon heverő területen, amelyet majd

a testnevelés szakembereinek kell kutató munkájukkal mielőbb felszántani és értékes gondolatokkal bevetni, a megérlelt termést pedig a gyógyítva nevelő intézetek testnevelésénél gyakorlatilag felhasználni. Vagy másként kifejezve, ez a tanulmány indítékot kíván nyújtani azon testnevelők részére, akik ily kutató munkára vállalkoznak, a munka megkezdéséhez érdekes és fontos munkaterületet kínálgatva részükre.

A gyógyítva nevelő intézetek nevelésmódjában új korszakot jelent az a törekvés, hogy a tanulót testi és lelki adottságának megfelelően analizálják és az általános nevelési kérdéseket is ennek eredményéhez alkalmazzák. Amilyen hatalmas átalakulást idézett elő ez a gondolat az intézetekben folyó nevelői munka területén, éppen olyan fájdalmas jelenség, hogy a testnevelésre még nem terjedt ki. Pedig a testnevelés korszerűségét is éppen ez adja meg. Ezt a gondolatot szolgálja a nagy svéd úttörő, P. H. Ling, s célkitűzései azóta még sokkal tovább fejlődtek. A korszerű testnevelés lényegét ugyanis abban kell látnunk, hogy nem testgyakorlatokat tanítunk, hanem minden egyes testgyakorlatot anatómiai, élettani, festtani, mozgástani, egyszóval biológiai alapon elemezni törekszünk, meghatározzuk minden egyes gyakorlatnak a lélekre kifejtett hatását s ezzel a testgyakorlatokat az egységes, vagyis testi és lelki nevelés célkitűzéseinek szolgálatába tudjuk állítani. A magyaryógypedagógusok között a testnevelés kérdései iránt érdeklődő Bárczy Gusztáv dr., Cseresnyés Ferenc, Pirovich Jenő, Sturm József szintén megérezték azt, hogy a testnevelést ily módon kellene a gyógyítva nevelő intézetekben átalakítani és hangoztatták, hogy a korszerű testnevelésnek mily rendkívül fontos feladata volna a korszerűsített gyogyopedagógiai nevelés körében. Sajnos, azonban ezek úttörő kísérletek, egyéni törekvések maradtak és nem tudták még a gyógyítva nevelő intézetek testnevelésének régi, illetőleg meglévő rendszerét új mederbe terelni.

A testi fogyatékosoknál testnevelési szempontból bizonyos közös testi és lelki problémákat is találhatunk. Legtöbbjük, miként a nevük is mutatja, satnyább, testben és lélekben megrokkant. Kis részük elkényeztetett, akiket az otthon és a családi ház dédelgetett és elrontott, nagy részük elhanyagolt, s a családi nevelésből kihagyott. A testi fogyatékos az érzékével nem játszik együtt, csak nézi vagy figyeli. Sok közöttük a korához képest fejletlen, gyenge, vérszegény, ideges, epileptikus, angolkóros, testi elferdülésre, tuberkulózisra hajlamos, vagy már ilyen betegségben megbetegedett gyermek. Ezt az állapotot a fejlődési zavarokkal küzdő tanuló egyrészt maga szerezte, valamely súlyos fertőző betegség utóbagaként, (tbc., lues, alkohol, kiütéses fertőző bajok, agy-gyulladás, intrauterin trauma), de igen sok közöttük olyan is, aki öröklés útján jutott a fogyatékosághoz. Az öröklődés szempontjából az

alkohol, közel rokon szarmazás és legnagyobbbrészt a lues szerepell az amnézisben. Ez esetben a fogyatékoság mellett úgyszólván mindig más testi degeneráció is kimutatható. A fejletlen gyermek egészségének hiányát tehát — akár szerevezve vagy öröklés útjár kapta a kóros állapotot — rendszerint egy másik testi ártalom is kíséri.

A felsorolt körülmények igazolják, hogy a fogyatékosok helyes nevelésénél általában a testgyakorlás fokozottabb mértékű alkalmazására van szükség. De ennek a testgyakorlásnak nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg és módszeres feldolgozásában is szervesen be kell illeszkednie a közös feladatok közé. A tervszerűség ugyanis azt kívánja, hogy a fogyatékosok testgyakorlásának minőségét és a tanítás módszerét a fogyatékoságok különbözősége szerint szomatológiai és biológiai alapon külön-külön állapítsuk meg, mert csak így érhető el, hogy azzal is a gyógypedagógiai intézetek sajátos nevelési célkitűzéseit szolgáljuk. A testgyakorlásnak tehát bele kell olvadnia a gyógypedagógiai intézetekben folyó nevelői munka egységébe és nem szabad kiegészítő tárgyként szerepelnie. Csakis a többi tevékenységgel teljesen egybefonódva, egymás munkáját kölcsönösen támogatva, szolgálhatja a testgyakorlás az intézet különös és a nevelés végső célját. Hogy ez az egyöntetűség valóban lehetséges és miként valósítható meg, erre a kérdésre szeretnénk a következőkben válaszolni, az egyes fogyatékoságokkal külön-külön foglalkozva.

1. A fejletlen gyermekek közül kétségtelenül legnehezebb nevelői feladat a szellemi fogyatékosok gondozása és nevelése. A gyógyítva nevelés célja itt arra irányul, hogy egyrészt a környezet számára elviselhetetlen gyermeket addig gondozza, amíg a környezetük részére elviselhetőkké válnak, másrészt tudatos nevelői eljárással pótolja mindazt, amit a természet az ép gyermekeknél a születés utáni időkben a helyes fejlődéssel megadott, és ami a fogyatékosoknál elmaradt. Ebben a törekvésben a gondozás és nevelés számára egyaránt a testgyakorlás adja az alapot. A gondozás legfontosabb eszköze a testi foglalkoztatás. A szellemi visszamaradottságot igen helyesen elsősorban mozgásos nevelés útján próbálják csökkenteni és a tanulót a fejlődés ütemébe beilleszteni. A szellemi fogyatékosok általános nevelése a legegyszerűbb mozgások begyakorlásából indul ki, s utánzó társítás alapján kísérlik meg az értelmi, érzelmi és akarati világnak úgyszólván teljes tudattalanságát életre kelteni. Ez a nevelési eljárás a fejlődés törvényére támaszkodik: William Stern szerint ugyanis a fejlődés kívülről halad a belső szellemi élet felé. A szellemi fejlődés a reflexszel indul meg. A reflex a kívülről kapott benyomásokat azonnal mozgásba viszi át, vagyis az érzés és mozgás egységben van, vagy mint William Stern mondja: »szenzomotorikus egységet alkot«.

Inger és mozgás, benyomás és kifejezés tehát ezen a fokon egybefonódik. Lassanként az inger és mozgás közé, mintegy közvetítő, mindegyre több pszichofizikai folyamat iktatódik. Minél jobban kifejlődik ez a közvetítő, (testileg az agy, szellemileg a tudat), annál inkább megszűnik a reflexszerű reakció a külső benyomáskor, s a gyermek szellemi fejlődése megindult.

A szellemi fogyatékosok nevelése arra irányul, hogy ezeket a közvetítő pszichofizikai folyamatokat mozgásingerek alkalmazásával megindítsa. A mozgásinger az, ami az elsődleges figyelem koncentrációját kiváltja. Erre utal egyébként a Taylor-féle megállapítás is, amely szerint az értelem fejlődése mozgásokon alapul és a primitív reflexmozgásokból indul ki. Ezeket a mozgásokat használja fel tervszerűen, hosszadalmas és fáradtságos munkával a szellemi fogyatékosok nevelése oly ingerekül, hogy azokból az utánzó-társítás után megértő társító mozgás fejlődjön ki, ami a szellemi fogyatékosok nevelésénél már rendkívüli haladást jelent.

Az előbbi elgondolás alapján állította össze a szellemi fogyatékosok korszerű nevelését a budai gyógypedagógiai intézet igazgatója, Bárczy Gusztáv dr., aki a testnevelést valódi értéke szerint becsüli. Amíg az intézet mindent elkövet annak érdekében, hogy nevelői munkájához a korszerű testnevelést segítségül hívja és tevékenységébe szorosan bekapcsolja, törekvésében oly nehézséggel találkozunk, melynek megszüntetése kívül esik hatalmi körén. Meg kell állapítanom, hogy az intézet testnevelési munkáját hivatalosan a szellemi fogyatékosoknak még 1919-ben készült tanterve, valamint az ezen tanterv alapján érvényben lévő tananyag és módszeres utasítás alapján kénytelen végezni. Ez a tanterv pedig testnevelési szempontból is már régen elavult. A nevelés érdekében sürgősen szükség volna, hogy a testnevelésre vonatkozó fejezetek az intézet magas színvonalának megfelelően korszerű tartalmat nyerjenek. Mert a testnevelés nem csupán az alapvető problémák megoldásánál jut jelentős szerephez, hanem ezen kívül a szellemi fogyatékosoknál sokat tehet a fegyelmezés, rendre való szoktatás és a kedély ápolása tekintetében is. De továbbmenve: megállapíthatjuk, hogy a szellemi fogyatékos gyermekeknél erkölcsi hatásokat értelmi ráhatás útján nem érhetünk el. Erre is egyedüli eszközünk a testgyakorlás. Tudjuk azt, hogy ezek a tanulók a nemi aberrációkra fogékonyak, az önfertőzésre különösen hajlamosak, védekezést ez ellen is csak a testnevelés adhat.

2. Rendkívül fontos feladat vár a testnevelésre a vakok intézetében. Kétségtelen, hogy a vak gyermekek ügyefogyottabbak, mozgásukban korlátozottabbak és helyhezköttetebbek. Ennek következtében sok közöttük a testileg is rosszabbul fejlődött, a betegségekre, különösen a tuberkulózisra hajlamos. Megfelelő módszerrel és a célhoz alkalmazott mozgáskultúrával, a vakokat ügye-

sebbekké, erősebbekké és kitartóbbakká, a megbetegedésekkel szemben ellenállóbbakká, vagyis végeredményben egészségesebbé tehetjük. Különös gondot kíván a vakok egyensúlyérzékének a fejlesztése, mivel biztonságérzésük részben ezen oknál fogva is igen csekély. Erre alig van alkalmasabb eszköz az egyensúlygyakorlatoknál. Tapasztalat szerint a megfelelő nevelésben nem részesült vakok biztonságérzése a vizuális kép hiányában alig terjed túl azon a határon, melyet a karjával elérhet, sőt sokaknál még ennél is kevesebb. Ez teszi őket féltékennek és csökkenti önbizalmukat. A testnevelés itt is segítséget nyújthat, ha az izomérzés ellenőrzése mellett különleges gyakorlatokkal a mozgásokat olymódon koordinálhatjuk, hogy ezt a távolságot minél inkább megnöveljük és ezáltal a vakok »kisebértékűség érzését« lehetőleg eltüntessük, vagy legalább is csökkentsük. Bizonyos, hogy a testgyakorlás erős, durva inger és hogy a vakok távolérzésének kifejlesztésére mindenestre alkalmasabb volna a finomabb és gyengédebb benyomás, mégis nem lehet kétséges, hogy a mozgások helyes megválasztásával a testgyakorlás útján is lehet megfelelő eredmény elérésére alkalmas ingereket biztosítani.

A vakok testgyakorlásánál természetesen egészen más módszert kell alkalmaznunk, mint a többi intézményben. Tanításuknál a gyakorlatok érzékeltetése a legnehezebb. A szóbeli út legtöbbször nem elégséges, az utánoztatás pedig úgyszólván teljesen hiányos. Ezért a vakok testgyakorlásának tanításánál a tapintás érzékét is igénybe kell venni.

Tévedés volna azonban azt hinnünk, hogy a testnevelés a vakoknál csupán az értelmi nevelés munkáját támogatja. Szakemberek bőséges tapasztalatai igazolják, hogy az erkölcsi érzék kialakítása érdekében is sokat tehet a testnevelés. Amikor a testgyakorlás a vak gyermeket helyes testtartásra, szép mozgásra és az ápolás szabályaira szoktatja, amikor az ösztönök lefokozását kívánja, amikor testgyakorlás közben bátorságot, állhatatosságot, kitartást, közösségi érzést, tiszteletet, türelmet, stb. követel, voltaképpen erkölcsi nevelést is végez. Csak egyet említünk még fel: igen gyakori jelenség a vak tanulóknál is az önertőzés, ami ellen a testgyakorlás igen hatásos eszköznek bizonyult. Végül maradandó eredményeket várhatunk a testneveléstől a vakok kedélyének ápolásánál és érzelemviláguk felderítésénél, ami természetes is, hiszen a testnevelés a gyökere és ősforrása az életerőnek és kedélymozgalomnak. Kétségtelen, hogy a vizuális világ jobban az érzelemhez fűződik és az akusztikai világ pedig inkább az értelem birodalma. Ennek megfelelően a vakok érzelmi világa zártabb és borongósabb. Bár a testgyakorlás nélkülözi náluk a kedélyük ápolása és felderítése érdekében fontos látásnyújtotta előnyöket, amelyeket a saját és a mások munkájában való gyönyörködés adhat, — miért is a vakokkal a testgyakorlást nehezebb megszerettetni, — mégis sok

érv szól amellelt, hogy a gyakorlatok helyes adagolásával és az érzelmi életnek megszólaltatásával vonzalmat ébreszthetünk a testnevelés iránt. A megfontolás arra utal, hogy próbáljuk meg a gyakorlással elért haladás, illetőleg az eredmény fölött érzett öröm felkeltésével nemcsak az önbizalmat ébresztgetni, hanem a kedélyt is kedvezően befolyásolni.

Lelkes gyogyepedagógusaink közül többen (Cseresnyés, Fiedler) a vakok testgyakorlása, sőt sportolása terén máris szinte nem remélt eredményeket értek el. Nemcsak a gimnasztikai gyakorlatokat és zenés meneteket csinálják szépen a vak tanulók, hanem kitűnően táncolnak, a bordásfalon és a svédpadon igen sok gyakorlatot kifogástalanul végeznek. Bár a nyújtón kevésbé tudnak dolgozni, több német szeren: a lovon, korláton, gyűrűn sokszor oly gyakorlatokat mutatnak be, amelyeknek begyakorlását szinte lehetetlennek gondolnók. A sportok különböző ágaiban is jártasságot szerezhetnek. Így az úszást, — ami náluk fokozott mértékben fontos — nemcsak jól, hanem sok esetben tökéletesen el tudják sajátítani. Megtörtént, hogy egy teljesen vak fiúnak a hang után indulva, a vízből egy fuldoklót sikerült kimentenie. Valószínű, hogy az úzás elsajátításában kifinomultabb izomérzésük is támogatja őket. Az atlétika ágai közül elsősorban azt gyakorolják jó eredménnyel, ami helyből történik, — így a helyből magas- és távolugrást, helyből végzett dobásokat — de a futásban és a mekifutásos ugrásokban is elérhetnek eredményeket. Érdekes, hogy a dobásoknál, de különösen a súlylökés begyakorlásánál rendkívüli nehézségekkel küzdenek. A gátlások okát érdemes volna külön tanulmányozni. Tapasztalat szerint kedvelik a vakok a stafétákat, a sportok közül szeretik és sportszerű eredménnyel gyakorolják a birkózást, ahol ugyancsak a tapintóérzék pótolhatja a látás hiányát. Jól gyakorolhatják az evezést és kerékpározást, mindkettőt természetesen csakis látó társsal. De már sielésben, boxolásban, vívásban, valamint a küzdő csapatjátékokban eredményt nem várhatunk, azért ezek gyakorlásától el kell tekintenünk.

A felsorolt adatokat magyar kutatók megállapításaiból merítettük és azokat személyesen is tapasztalhattuk. A magyar eredményeket összehasonlítva a külföldi adatokkal, mindnyájunkat örömmel tölthet el az a tény, hogy ezen a téren hazai intézeteinkben mindig megvolt a kezdeményező érdeklődés és úttörő munkára való készség. A francia Javal elismeréssel említi, hogy 1834-ban Pesten már tornásztak a vak tanulók és ezzel megelőzték úgyszólván a világ valamennyi intézetét. 1911-ben már birkózó és atlétikai versenyt rendeztek a millenárius versenypályán, s az elért eredmények csodálatot keltettek még azok között is, akik sokat vártak a versenytől.

Említettük, hogy a vakok testgyakorlásánál és sportolásánál sajátos módszert kell alkalmaznunk. Ezt a módszert a gyakorlati munka bizonyos fokig kifejlesztette ugyan, de ezzel nem érhetjük be, hanem a tapasztalati eredményt elméleti megfontolás útján tovább kell építeni. Bizonyos, hogy a testnevelési szakember még sok újítással gazdagíthatná a gyakorlati megállapításokat. Néhány példával megvilágítjuk a kérdést.

A gyakorlatból szerzett módszeres megállapítások között érdekesek például a gyakorlatok érzékeltetésének módjai és az egyes sport-szerű vetélkedéseknél alkalmazott különleges eljárások. Tanulmányosak továbbá a továbbkutató szempontjából a vakok futó-versenynek rendezésénél szerzett tapasztalatok. Az indító ugyanis itt a versenyzőkkel szemben van és a versenyzés alatt buzdító szavaival a cél irányát jelzi stb. Ezek mind oly gyakorlati megfigyelések és hasznos megállapítások, amelyeket jól lehet majd a kérdés rendszeres feldolgozásánál kiindulásul felhasználni, a tudomány fegyvereivel igazolni és megalapozni. De hiába akadnak apostoli lelkű győgyepedagógusok, hivatásszeretettől áthatott nevelők és áldozatos munkára vállalkozó tanárok, ha a fennálló rendelkezések minden újítást eleve kizárnak és a fejlődést megkötik. Gondoljunk itt elsősorban a vakok intézeteiben jelenleg is érvényben lévő testnevelési tantervre és utasításra. — A fejlődés akkor indulhat meg, ha a tantervet korszerűsítjük. De itt nem szabad megállanunk, hanem a testnevelés számára szélesebb munkaterületet kell biztosítani.

Csak megemlítjük, hogy testnevelésre szánt idő az érvényben lévő óratervek szerint mind a vakoknál, mind az értelmi fogyatékosoknál, valamint a süketnémáknál — akikkel a továbbiak során kívánok részletesen foglalkozni —; összesen heti két óra. Nem szükséges bizonyítani, hogy ez az idő még az ép érzékű tanulók helyes testi fejlődését és a kívánt testnevelési hatásokat sem biztosítja. Hát még mennyire nem elegendő ahhoz, hogy a fogyatékosoknál a testnevelésre háruló fokozott kívánalomnak eleget tegyen.

3. A testnevelésnek különös fontossága van a süketnémák nevelésénél. Mindnyájan tudjuk, hogy az életben szükséges mozgásmegnyilvánulásoknál, munkánál rendkívül szerepet játszik a ritmus. A süketnémák pedig nagyfokú aritmiában szenvednek. Nem képesek ritmusosan sem dolgozni, sem hangot adni, sem járni, — s mivel a reflexeket is a hang irányítja — mozgáskoordinációjuk úgyszólván teljesen hiányzik. Ez okozza a süketnémákra jellemző mozgásformákat, a tipikus csoszogó, nehézkes járást. A süketnémák vizsgálataival szerzett családfavizsgálatok (génöszton-profilok) bizonyítják, hogy az említett kór oka legtöbb esetben súlyos öröklött betegség. És bizonyítják azt is, hogy az ilyen beteg családok keletkezésében nagy szerepet játszik az egymás iránt érzett ösztönszerű vonzalom. A deformáltságot örökítő egyedek, ugyanis ahelyett,

hogy távolodnának, tudattalanul szinte társulási hajlamot mutatnak egymással szemben. A született süketnémáknál emiatt sok esetben kimutathatjuk az egyéb degenerációs tüneteket is. A degeneráció természetesen testi fejletlenségben nyilvánul meg. A testgyakorlásnak tehát ezzel a degeneráltabb szervezettel kell megküzdeni, s azt a rendelkezésére álló eszközökkel megjavítani.

Az eddigiekből következik, hogy a süketnémák testgyakorlati anyagának kiszemelése és az oktatás módszere más, mint a vakoknál, és külön megfontolást kíván. Elég talán utalnom arra, hogy a süketnémáknál a szemléltetés, a vizuális inger rendelkezésünkre áll, ez pedig a testgyakorlás tanításánál nagyobb értékű, mint az akusztikus elem. A beszéd hiánya azonban egyebek között a mellkas és a tüdő fejlődését is károsan befolyásolja. A süketnémák testgyakorlásánál tehát a mellkast, s ezen keresztül a tüdőt fejlesztő gyakorlatokkal pótolnunk kell a fejlődési visszamaradottságot. Nem is lehet eléggé hangsúlyoznunk, hogy milyen jelentősége van ezeknek a gyakorlatoknak az egész fejlődésben. Fontossága gyakorlati vonatkozásban is megnyilvánul. Ennek az elvnek gyakorlati alkalmazása azt jelenti, hogy a tanítás megkezdése előtt kellene a tanulóknak a testgyakorlás révén a beszédhez szükséges jobb tüdőképeségeket megszerezniök és biztosítaniök. Csak azután következne a beszéd tanítása, vagyis nem a beszéd tanításával egy időben kell végeztetni az általános testgyakorlatokat. Erre a célra kitűnő gyakorlatokat ismerünk, különösen a svéd rendszer úgynevezett lélegzőgyakorlatai között, amelyeket a célgimnasztika módszeres eljárása szerint kellene a rendszeres tanulmányok megkezdése előtt bevezető eljárásaként felhasználnunk.

Az elmondottak feljogosítanak arra a megállapításra, hogy a süketnémák testgyakorlásával a közvetlen cél érintetlenül hagyása mellett a beszéd gyakorlását is szolgálni kell, ami más szóval annyit jelent, hogy a testnevelés alkalmas berendezéssel itt is tevékeny előmozdítója az egységes nevelésnek. A süketnémák intézetében folyó testnevelés nemcsak az anyag megválasztásában kíván körültekintést, hanem a tanítási módszerek tekintetében is eltéréseket mutat az épérzűektől. Ez a különbség főként a vezényletben mutatkozik. Egyébként a legtöbb gyakorlatot jól lehet használni foglalkoztatásukra. Helyesen járunk el, ha a testgyakorlási órákon figyelemmel vagyunk a süketnémák tipikus csoportjára, nehézség járására és elsősorban a helyes járást gyakoroltatjuk, illetőleg sajátíttatjuk el, amiben kitűnő segítő társunk lehet a tánc gyakoroltatása. A mozgás inkoordináltsága ellen és az aritmia leküzdésére ma már elsőrangú gyakorlataink vannak és ezeknek szorgalmas gyakorlásával sok javítást végezhetünk. Fontos szerep vár a mozgások között az egyensúlygyakorlatokra, bár

elsajátításuk, a hatás kialakítása lassabban történik, ami a betegség anatómiai lokalizáltságával magyarázható.

A vakok lelki életével ellentétben a süketek érzelmi világa derűsebb. Több bennük az önbizalom és a kedély s ezt a sportolásra is bele tudják vinni, viszont a sportolás kedélyvilágukat még derűsebbé teszi. Amíg a vakok értelme fejlettebb, de érzelmi világa zárt és borús, a süketek talán kisebb értelmi fejlettség mellett, üdébb érzelmi világot árulnak el. Ez a tény testgyakorlásukban is megnyilvánul, s előnyösen befolyásolja a süketnémák iskolai testnevelésén felül később sportolásuk fejlődését is. (A híres ösrégi váci süketnéma intézetben már 1853-ban ajánlják a tornázást.) Részükre a testi munka kellemes lelki izgalmat, felfrissülést is jelent, azért szabadidejükben szívesen keresnek — az intézet elhagyása után is — üdülést a sportokban. Erről bőséges igazolást nyújthat a süketnémák sportklubjának működése, amelyet az olimpiai játékok hatására 1912-ben alapítottak. A megindulás óta több sportágban tiszteletreméltó eredményeket értek el. Idehaza résztvettek több csapattal a labdarugó bajnokságban és büszkék arra, hogy egy nemzeti válogatott játékosuk is volt. 1927 óta jól működik az atletikai szakosztályuk és 1929 óta az úszószakosztályuk is. Később tagjaik közül sokan foglalkoztak asztaliteniszszel, boxolással, tornával és a túristasággal. A korcsolyázásban is jól szerepeltek. Egyikük (Földvári) sokszoros bajnok, — ennek a sportágnak megalapítója — a legjobb magyar műkorcsolyázó volt. Az úszásban már több kiváló úszót adtak a magyar és nemzetközi sportélet számára. (Kraszner, Ungvári.)

De a süketnémák nemcsak a hazai versenyek terén értek el jó sporteredményeket, hanem külföldön is szép sikerrel szerepeltek. A Lyonban székelő nemzetközi szövetségük rendezte versenyeken — amint ők nevezik »világbajnokságain« —, mondhatnánk a süketnémák olimpiai játékein, amelyeket Amsterdam-, Nürnberg- és Londonban tartottak meg, a magyar versenyzők mindig jól megállták helyüket. Az 1937. évi budapesti nemzetközi jubileumi versenyen pedig számos nagy nemzet süketnéma sportolót előzték meg, gyarapítva nemzetközi sikereinket. A lelki élet ismerője jól tudja, hogy ezek a jó sporteredmények több örömet nyújtanak a fogyatékosoknak, mint az épeknek. Már egymagában az az érzés, hogy ők testileg fogyatékosak, s az érzékükkel mégis felvehetik a versenyt, emeli öntudatukat, fokozza önbecsülésüket, ha pedig az épeknél jobb eredményt tudnak elérni és azonos körülmények között legyőzhetik őket, ez részükre a győzelemből fakadó gyönyör érzelmén felül lelki önbizalmat ad, emeli az életerőt, sőt kisugárzó hatása fogyatékos társaikat is megragadja. A süketnéma sok szórakozásban nem vehet részt. A színház és mozgófényképszínházak élvezetétől el van zárva. Ezt a hiányt pótolja részére nemcsak a spor-

tolásban való személyes részvétel, hanem a sportversenyek látogatása is, amelyeket úgyszólván kivétel nélkül érdeklődéssel szemlél és önfeledten élvez.

A siketnémák testgyakorlatának sajátos módszerét a vakokéhoz hasonlóan a gyakorlati élet sok tekintetben kialakította. De ez korántsem elég. A korszerű didaktikai törekvéseknek arra kell irányulniok, hogy orvostudományi elemzéssel és szakszerű kísérletek útján állapítsák meg a célszerű mozgásokat, feldolgozásuk módját és a metodikai fokozatokat. Idetartozó érdekes megfigyelés például az, hogy az indítás, amely eredetileg jellel történt, az érzésüekhez hasonlóan hanggal és pisztolylövéssel is végezhető, amennyiben a süketnémák legtöbbször a hang-rezgéseket csontos vezetés útján fel tudja fogni.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a siketnémák sportolása viszonylag nagy fejlettséget mutat, sőt további fejlődésére még nagyobb távlat nyílnék, ha több hatósági és társadalmi segítséget élvezhetnének. Siketnéma intézeteinkben azonban a testnevelésnek nem fejlődéséről, hanem ellenkezően, visszafejlődéséről lehet beszélni. Igazoláslul csupán azt említem meg, hogy míg régebben a heti két óra testgyakorlást még délutáni játékokkal is pótolták, ezeket a játékorákat újabban nemhogy növelték volna, hanem megszüntették.

4. Hosszabb idő óta érdeklődéssel figyelem a nyomorék gyermekek testnevelési kérdéseit. A nyomorékok országos otthonában a nyolcosztályos elemi iskola tanítási terve szerint főképen szakirányú és az iparostanonc iskola jellegének megfelelő oktatás folyik, amelynek keretében a tanterv nem biztosít időt a testgyakorlásra. Természetesen az orvosok, amennyiben gyógyítási célt kell elérni, esetenként a tornát, mint gyógyeszközt alkalmazzák. A tanulók az otthon munkarendje szerint alkalomszerűen foglalkozhatnak testgyakorlatokkal. Ez tavasszal heti 5—6 óra szabadban levő foglalkozást is jelenthet, amelyet azonban bár lelkes, de szakképzettség nélküli nevelők vezetnek.

Ily körülmények között a foglalkozás csak szabad- és rendgyakorlatokból, iskolai és küzdő-játékok gyakorlásából állhat. A nyomorékotthon tanulói sportkört alakítottak, amelyben páratlan érdeklődéssel és lelkesedéssel fejtenek ki sport-tevékenységet. A sportkör labdarugó csapata évek óta résztvesz a labdarugó szövetség ifjúsági labdarugó mérkőzésein. Büszkén emlegetik azt a társukat, aki fellábbal tagja volt a labdarugó csapatuknak. Ilyenről még külföldön sem hallottak.

A nyomorékok sportolási lehetőségét nyomorékságuk minősége és foka szabja meg. A lehetőségek keresésében támogatja őket lelkesedésük és leleményességük. Így például a nyomorékság súlyosabb mértékű és az ő szempontjukból magasabb rangot

jelző »csúsztatók«, akik testüket csak a kezükkel tudják helyváltoztatásaiban segíteni, labdarugó csapatot alakítottak olyképen, hogy a labdát csakis kézzel volt szabad láb helyett továbbítani, viszont a láb megérintése volt a hiba. Amennyiben nyomorékságuk megengedi, szeretik az asztaliteniszt, szívesen atletizálnak és a testi hiányuknak megfelelően eredménnyel gyakorolják az ugrások, futások és dobások különböző neveit. Az alsó végtag részbeni hiánya legkevésbé sem gátolja őket az úszás gyakorlásában (Halassy). Egyesek a szertornázást űzik és a felső végtagnál fogyatékosok közül elég sokan foglalkoznak a futással is. Számtalan híve van a kerékpározásnak, evezésnek és a vitorlázó repülésnek.

A nyomorékok testgyakorlásánál fokozott mértékben lépnek elő a testi és lelki jó hatások. Helyesen mondta egyik sportkörü ifjúsági vezetőjük, hogy nekik méginkább fontos a testgyakorlás, mivel kevesebb erejüket gazdaságosabban kell felhasználniuk és egészségüket jobban kell őrizniük, hiszen ezzel pótolják az ép ember egész testének munkakészségét. A létfenntartás keserves küzdelmében megcsontított testükkel kell az ép emberek teljesítményével felvenniük a küzdelmet. Részükre a testgyakorlás révén használhatóbbá tett csonkatest csonka egészsége még fontosabb és annak megőrzése, munkakészségének biztosítása sokkal nagyobb jelentőségű. Ki tudná megmondani, hogy a nyomorékok részére mennyi lelki megnyugvást, kedélykiegyensúlyozást jelenthet az, ha ők is játszhatnak, sportolhatnak. Mennyi önbizalom fakad abból, ha az épekkel versenyezhetnek és ha abban felettük győzedelmeskedhetnek.

Az elmondottak azonban ne tévesszenek meg minket, mert a nyomorékok szakszerű testgyakorlása körül is még nagyon sok a tennivaló és a feladatok elvégzése nemcsak szociális szempontból, hanem az életnevelés szempontjából is rendkívül sok értékes hatást érlelhet.

5. Nem volna e tárgykör kérdéseinek megbeszélése teljes, ha a testi fogyatékosok testnevelésének tárgyalásakor megfeleledkeznénk az erkölcsi fogyatékosokról. A testi fogyatékosokhoz hasonlóan, az erkölcsi fogyatékosoknál is hasznosan és hézagpótlóan használhatjuk fel a testnevelést a nevelői munka érdekében, természetesen ismét különös célkitűzéssel és sajátos módszerrel alkalmazva. A fiatalkorúakra hozott törvényes rendelkezések (az 1938-i büntetőnovella és 1937-i törvénycikk, amely a fiatalkorúak bíróságáról szól), határozottan megállapítják az erkölcsi fogyatékosokkal való foglalkozás célkitűzését, ami röviden nem más, mint: a javítás, és nem a büntetés. A büntetés csak eszköz arra, hogy az erkölcsileg fogyatékos gyermeket megjavítsuk. A kiinduló pont tehát nem a bűncselekmény, hanem a fiatalkorú megjavítása érdekében végzett intézkedés. Ha ezt a valóban korszerű ember- és gyermekszereletből

áthatótt feladatot az intézetekben végre akarják hajtani, akkor a testnevelés mintegy a természettől felkínált eszköz a javítás gondolatának megvalósítására.

Minden nevelés, alakítás, javítás alapfeltétele az, hogy a fiatalokú lelkéhez közeljussunk és őt megismerjük. Erre kitünőbb alkalmat keresve sem lehet találni, mint a fiatalokúak játékos foglalkoztatását, küzdő játékaikat, ahol a szemlélő pedagógus előtt a magá eredetiségében és természetességében megnyilatkozik még a legelzártabb lélek is. A Testnevelési Főiskola hallgatói évek óta önzetlenül végzik a budapesti fiatalokúak fogházában a testgyakorlás vezetését. Magam is több alkalommal résztvettem ezeken a foglalkozásokon és személyesen meggyőződhettem arról, hogy miként változik át és miként mutatja meg a fiatalokú valódi énjét; az egyik jószándékát, egyenességét, becsületességét, bajtársiasságát, a másik csalafintaságra való hajlandóságát, ravaszágát, erőszakosságát, összeférhetetlenségét, a legegyszerűbb, kötelezettség nélkül végzett játékos staféta vagy küzdő játék során.

De a testnevelés nemcsak a lélek megismerésénél tehet jó szolgálatoakat a nevelésnek, hanem alkalmas módon a lélek megjavításának is kitünő eszköze lehet. Azt a lelki habitust, amelyet a javító nevelés alatt a fiatalokúak lelkében felébreszteni, kialakítani, és meggyökereztetni szeretnénk, a legjobban a testgyakorlás segítségével tudjuk biztosítani. A rossz tulajdonságokat visszaszorítani, lefaragni és a fejlődésre kedvező vonásokat kiemelni, megerősíteni, az erkölcsi bizonytalanságban bolyongó ifjagnál sokkal inkább lehetséges a testnevelés útján, mint az értelmi ráhatások eszközével. Ha pedig a nevelésnél a jutalmazás és büntetés eszközéhez kényszerülünk folyamodni, arra is jól felhasználhatjuk a testgyakorlatokat. Azt hiszem, nagyobb büntetést jelent egy fiatalokúra nézve az, ha nem vehet részt a küzdőjátékokban, mintha megvonjuk tőle a táplálék bizonyos fajtáját. Ebből azután a javulás komoly szándéka is fakadhat, ha a nevelő észreveszi az alkalmas pillanatot és lelki elemeket ragad meg. De bármennyit tehet is a testnevelés a lélekformálás és javítás érdekében, az igazi értékeket mégis a testi hatások területén kell keresnünk. A fiatalokú teste még fejlődésben van, s ebben a folyamatban a mozgás a legerősebb funkció. A mozgás a fejlődő ember életeleme, mert enélkül elfonnyad teste, mint a virág, mely sohasem kap napsugarat.

A zárt intézetek kötött foglalkozása után a testgyakorlás adja meg a fiatalokúak részére a fejlődésüknek ebben a szakában különösen fontos és az egészségre nézve nélkülözhetetlen testi egyensúlyt és biztosítja mozgásszükségletük kielégítését. Bizonyára ez a megfontolás vezette az átmeneti otthonok, a javítva nevelő intézetek, valamint a fiatalokúak fogházában az intézkedésekre hivatott hatásokat rendelkezésükben, mellyel a testgyakorlás lehető-

ségét intézményesen biztosították. De itt megállni nem lehet. A megértés mellett még sok korrekcióra van szükség, nemcsak a foglalkoztatás módjára nézve, hanem a testgyakorlás jótékony hatásainak felhasználása érdekében is. Nemcsak elismerni, hanem gyakorlatilag alkalmazni is kellene azokat a testi és lelki hatásokat, amelyeket a testgyakorlással megérlelhetünk.

A jelenlegi helyzet ugyanis a következő: a 27.200/1909. évi rendelet 73. szakasza a javító nevelő intézetek tornatanításáról beszél és úgy intézkedik, hogy ezeket katonai gyakorlatokkal kell egybekötöni és az idősebbekkel tűzoltási gyakorlatot is kell tartani. A miniszteri rendelet 28. szakasza intézkedik a fiatalok fogházának testgyakorlására vonatkozóan és a következőképpen rendelkezik: »A foglyok a szabad levegőzés idejét az egyhangú séta helyett lehetőleg tornázással, katonai rendgyakorlatokkal, vagy más esetleges testmozgásokkal töltsék.«

A felsorolt gyakorlásokra, a jelenleg érvényben lévő időbeosztás szerint, a hatóságok naponta kétszer adnak alkalmat, és pedig a reggeli és ebéd utáni időben oly módon, hogy a fiatalok minden egyes alkalommal $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órát tölthetnek ily foglalkozással. Ezzel a rendelkezéssel az igazságügyi hatóságok a fiatalok fogházában már 1909-ben lényegileg bevezették a mindennapos testgyakorlást, sőt a fent idézett intézkedések arra is módot adnak, hogy ezt az időt korszerű testgyakorlással lehessen értékesíteni. Ezzel reményeink messzemenően teljesültek, s többet ma sem kívánhatunk. Óhajaink inkább a rendelkezés megvalósításának módjára vonatkoznak és arra irányulnak, hogy a testgyakorlás a közvetlen testmozgással járó előnyökön kívül minél több lelki haszonnal is járjon a fiatalok fejlődésére és javítására.

Ime, igen súlyos vétséget kell elkövetnie a gyermeknek, mivel csak ily vétségek esetén kerülhet a fiatalok fogházába, hogy a hatóságok mindennapos testneveléséről gondoskodjanak! Pedig ma mindennapos testgyakorlás nemcsak lelki, hanem testi szempontból is mindenfajta iskolánál szükséges volna. Hiszen testi szempontból az egészségre nagyobb ártalmat jelent az iskolapadban — ebben a kalodában — való ülés, mintha a fiatalok az intézetben kerti-, vagy ipari munkával foglalkoztatják.

*

Fejtegetéseim során megvilágítani igyekeztem a megadott környezetben a jelenlegi helyzetet és vázoltam azokat a lehetőségeket, amelyeket a korszerű testnevelés révén az egyes intézményeknél el lehetne érni. Előadásom befejezéséül legyen szabad összefoglalnom azokat a hiányokat e téren, amelyek nézetem szerint sürgős intézkedést kívánnak.

1. Elsősorban gondoskodni kell arról, hogy a testi fogyatékosok testnevelésének korszerű átalakítására megfelelő szakemberek

álljanak rendelkezésre. Ez a kívánságunk nem akar személyi kritika lenni, csupán tárgyi megállapítás. Azt hiszem, nálamnál senki sem értékeli jobban a gyógypedagógusok áldozatos tevékenységét. Azért a helyről is különös elismeréssel szeretnék adózni a gyógypedagógiai intézetekben a testnevelést tanító tanároknak fáradsággal és lelkesedéssel végzett munkájukért. Mégis mindenki igazat ad nekünk abban, hogyha az alapismeretek hiányoznak, még apostoli lélekkel végzett fáradságos önképzés sem tud mindent hiány nélkül pótolni, különösen akkor, amidőn a tanár a testnevelést csak melékmunkaként végzi és elsősorban saját tárgykörével kell törődnie.

A való helyzet ugyanis az, hogy ezekben az intézetekben, ahol a testnevelés ellátására a rendszerél is mélyebb szakismeret kellene, ily alapképesítéssel tanárokat sehol sem találhatunk. Jól jellemzi a jelenlegi helyzetet Sturm József »Tornaoktatásunk« című dolgozatában, ahol azt írja: »Spiess mesterségesen összeállított rendszere évtizedekig tartotta magát, szinte a legújabb időkig. Majd jött a gyakorlatok képző hatásán felépült rendszer, ezt felváltotta az anatómiai ismeretekre támaszkodó svéd-torna, s ma már a mozgásos tornánál tartunk anélkül, hogy a testnevelés e páratlan rohamos fejlődésével mi valaha is közelebben foglalkoztunk volna. Az eredmény pedig — nem lévén sem speciális szakirodalmunk, sem a tornatanításunkat szabályozó tantervünk — nem lehetett más, mint hogy mindenki azt tanít és úgy, ahogyan azt legjobbnak véli. Ebből a munkából azonban bizonyára hiányzik az egyöntetűség és itt-ott hiányozni fog talán a szakszerűség is.«

A fogyatékosok intézeteiben működő szakembernek és testnevelést tanító tanárnak műveltsége két körben kíván szakképzettséget. Ismernie kell a gyógypedagógiai nevelés különös ismereteit és tökéletesen jártasnak kell lennie a testnevelés elméleti és gyakorlati anyagában. Jól tudom, hogy mai viszonyaink között olyan képzésre nem gondolhatunk, amely ezeket az ismereteket együtt nyújthatja, de ez nem is látszik szükségesnek. Hiszen aránylag kis számú ilyen szakemberre van szükségünk. Inkább arról van szó, hogy a gyógypedagógiai intézetek egyes szakintézményei részére külön-külön megfelelő szakerőket képezzünk. Ez az adott lehetőségek mellett csakis továbbképzés útján valósítható meg. Nézetem szerint itt nem kell vitatkozni azon, hogy melyik területről — a testnevelési vagy a gyógypedagógiai tanárképzés területéről — kerüljön ki ez a szakember. A fő az, hogy amelyik táborból eziránt a kérdés iránt érdeklődő, a tanulmányokban elmélyedni kívánó és apostoli munkára kész, alkalmas egyéniség mutatkozik, az egészítse ki ismereteit a másik intézménytől nyert támogatással. Szilárd meggyőződésem, hogyha mindezen körülmények fennállanak, két esztendő alatt akár itt, akár ott megszerezheti ehhez a szükséges kiegészítő ismereteket.

2. Az ily módon kiképzett szakembernek feladata volna, hogy a saját területén kutatások és tudományos búvárkodás alapján kidolgozza az egyes intézmények korszerű testnevelésének anyagát és ami sok esetben még fontosabbnak látszik, módszerét is. Ezt az új tantervet és utasítást kellene az elavultak helyébe rendeletileg életbe léptetni.

3. Sürgős követelmény, hogy az eddiginél több időt fordítsunk a fogyatékosok testnevelésére, mert ha világszerte elismerték már az ép tanulók mindennapos testnevelésének szükségességét és fontosságát, a fogyatékosoknál az előadottak alapján még nagyobb szükség van arra, hogy a tanulók a testnevelés egyetemese értékű nevelő hatásában mindennap részesülhessenek.

4. Intézményesen biztosítani kell a fogyatékosok részére a játék-, illetőleg sportdelutánokat, melyeknek a mindennapos testnevelés kiegészítőivé kell lenniök. Csupán *egy* további érvet kívánok ennek érdekében felhozni, nevezetesen: azt, hogy míg a középiskolai tanulók részben ily irányú foglalkozással eltöltött időhöz jutnak a leventezés alatt, addig a gyógyítva nevelő intézetek tanulói még ezt is nélkülözni kénytelenek, minthogy a fogyatékosok intézeteinek tanulói a vonatkozó rendeletek szerint a leventefoglalkozás alól, testi, illetőleg erkölcsi okok miatt fel vannak mentve.

5. Az általános testnevelési órákon kívül feltétlenül szükség volna arra, hogy a testi fogyatékosok intézeteiben a gyógytorna is bevezetessék, mivel a statisztikai adatok azt mutatják, hogy a fogyatékos tanulók között a már ismertetett okok miatt még sokkal többen vannak olyanok, akiknek egészséges fejlődése gyógyítótorna útján való beavatkozást kíván.

6. Haladéktalanul szükségesnek vélem továbbá, hogy a fogyatékosok iskolán kívüli testgyakorlási és sportolási lehetőségeit is megteremtsük. Karolják fel a hatóságok a süketnémáknak már meglévő sportklubját és támogassák hatásosabban ezt az intézményt, amelyet apostoli lelkű vezetők, — mint Szaucsak István — évtizedes fáradtságos munkával indítottak meg és amelyet a süketnémák nagyobb nehézségek között megszerzett fáradtságos munkájuk filléreiből létesítettek és tartanak fenn. De a többi fogyatékosok részére is kívánatos volna sportklubokat alakítani és szakemberekkel ellátni, hogy az intézetből kikerülve, folytathassák az iskolában megkezdett munkát és azokat a jó hatásokat, amelyeket a sportolás testük és lelkük épülésére biztosít, életük további során is élvezhessék. Ez fog részükre későbbi életükben szórakozást és örömet nyújtani, amiből az életben nekik úgyis jóval kevesebb jut.

Végére értem, talán kissé hosszúra nyúlt fejtegetéseimnek. Minden reformjavaslat életrevalósága nem csupán az elméleti megfontolás meggyőző erejétől függ, hanem a megvalósítás lehetőségének gondos mérlegelésétől is. Jól tudom, hogy újító törekvé-

süneknek a mai gazdasági viszonyok és a nyugtalan külpolitikai atmoszféra nem kedvez, azért javaslataimnál mérsékletet tartottam és csak olyan kívánságokkal álltam elő, amelyek aránylag igen csekély anyagi fedezet mellett megvalósíthatók. S ha mindnyájan egyetértünk abban, hogy a felfrissítésre szükség van, akkor máris elértem célomat. A többi attól függ, hogy — *akarjunk* a jelenlegi vigasztalan helyzeten változtatni.

Széchenyi mondja: »Tanácskozzunk, fáradozzunk, tőlünk függ minden, csak akarni kell«.

Szukováthy Imre.

A HÁRMAS KIS TÜKÖR SVÁJCI MINTÁJA.

Régi tankönyvirodalmunknak alig van még egy darabja, mely oly mértékben megérdemelné az irodalomtörténetíró érdeklődését is, mint Losontzi István *Hármas Kis Tükre*. Keletkezésének történetét nagyjából helyesen vázolta már Losontzi István életrője, Kiss Áron.¹ A *Hármas Kis Tükör* első része, *A' szent históriának summája*, már önállóan elterjedt tankönyv volt, mikor Losontzi az 1771. évi pozsonyi kiadást »*Magyarország Kis Tükrével*« kiegészítette. Ez az első rész pedig nem is egyéb, mint Osterwald Frigyes János svájci remonstráns teológus francia eredetijéből Maróthi György által lefordított és 1748-ban már harmadik, 1780-ban tizenkilencedik kiadásban megjelenő kis összefoglalásának kérdés-feleletre tagolása. *Hármas Kis Tükréről* az 1773. évi, ugyancsak pozsonyi kiadásban vált csak, amikor a bibliai történet mellé nemcsak Magyarország, hanem Erdély ismertetését is hozzávetté (*Hármas Kis Tükör, mely I. A' Szent Históriát, II. Magyarországot, III. Erdélyországot, annak földével, polgári-állapotjával, és históriájával, gyenge elméhez alkalmaztatott módon, a' nemes tanulóknak, summásan, de világosan előadja és ki-mutatja*).

Az első rész forrása tehát tisztázva van, s az magában véve nem is felötlő, hogy e könyvecskét, melynek feladata elemi fokon bibliai történetet tanítani, miért tagolta Losontzi kérdésekre és feleletekre? A katekizmus-irodalom éppen elég példát mutatott erre, s maga az Osterwald-féle könyvecske is tulajdonképpen egy katekizmus bevezető részét tette, amelyet a rendszeres hit és erkölcsstan kérdésekre és feleletekre tagolt előadása követett.² Más kérdés, hogy mi vezette Losontzit arra, hogy honismereti kiegészítést írjon

¹ Kiss Áron: *Losontzi István életrajza*. Budapest, 1906. 23. l. (Ism. Gyulai Ágost. Magy. Paed. 1906. 53—57. l.)

² Így a »rövid summát« és a katekizmust együtt fordította magyarra, Osterwald művét az idősebb Kármán József, a »Fanni hagyományai« szerzőjének atyja: *Katekizmus vagy a' keresztény vallásban való oktatás*. Pozsony, 1789.